การเปลี่ยนแปลงภาษาของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา*

สาโรจน์ บัวพันธุ์งาม**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงและการเปลี่ยนแปลงด้านศัพท์ของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ใช้ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา โดยศึกษาจากข้อมูลคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตจำนวน 1,725 คำ ในรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย” การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงและการเปลี่ยนแปลงด้านศัพท์ของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ใช้ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนานั้นศึกษาจากรูปเขียนและเสียงที่สะท้อนผ่านรูปเขียน การอธิบายการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงและด้านศัพท์ได้ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงภาษาตามแนวทางการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงประวัติ

ผลการวิจัยพบว่า คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ใช้ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนามีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเสียงและด้านศัพท์ การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเสียงสระและเสียงพยัญชนะของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงสระและเสียงพยัญชนะนั้นเกิดจากกระบวนการกลายเสียง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสัทศาสตร์ การสูญเสียง และการเพิ่มเสียง การเปลี่ยนแปลงด้านศัพท์นั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับโครงสร้างพยางค์ ความหมายและไวยากรณ์ หรือชนิดของ

---

* บทความนี้สรุปจากรายงานการวิจัยเรื่อง “คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา”

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ติดต่อได้ที่: saroj.b@cmu.ac.th

คำของภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤต ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนามี 2 ลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ที่ไม่มีผลต่อจำนวนพยางค์เดิม และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ที่มีผลต่อจำนวนพยางค์เดิม การเปลี่ยนแปลงความหมายมี 3 ประเภท ได้แก่ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่ ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางไวยากรณ์นั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงชนิดของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

คำสำคัญ: คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤต; ภาษาล้านนา; การเปลี่ยนแปลงภาษา

Language Change in Pali-Sanskrit Loanwords in the Northern Thai Version of Paññāsa Jātaka*

Saroj Buaphanngam**

Abstract

This research aimed at studying phonological and lexical changes in Pali-Sanskrit loanwords in the Northern Thai Version of the Paññāsa Jātaka. A total of 1,725 Pali-Sanskrit loanwords were collected from a research report entitled “A Critical Study of Northern Thai Version of the Paññāsa Jātaka.” The study of phonological and lexical changes in Pali-Sanskrit loanwords was done based on orthographic forms and sounds reflected by the orthographic forms. The phonological and lexical changes in Pali-Sanskrit loanwords are described based on concepts of language change in historical linguistics.

The results of this research revealed that Pali-Sanskrit loanwords changed phonologically and lexically. The phonological changes were changes in vowels and consonants from the original Pali-Sanskrit words used as loanwords in the Northern Thai Version of the Paññāsa Jātaka. The phonological changes in vowels and consonants were caused by sound changes, phonetic change, sound loss and sound addition. The lexical changes were changes in the syllable structure, meaning and grammatical classification

---

* This paper is summarized from the research report titled “Pali-Sanskrit loanwords in the Northern Thai Version of Paññāsa Jātaka.”

** Assistant Professor, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, e-mail: saroj.b@cmu.ac.th

or word class of the original Pali-Sanskrit words used as loanwords in the Northern Thai Version of the Paññāsa Jātaka. Syllabic restructuring of the original Pali-Sanskrit words used as loanwords were classified into two types. The first type was syllabic restructuring that did not affect the number of syllables in the original word. The second type was syllable restructuring that did affect the number of syllables in the original word. The semantic changes can be classified into three types: restriction of meaning, extension of meaning and shift of meaning. The grammatical changes were changes in the word class of the original Pali and Sanskrit words used as loanwords in the Northern Thai Version of the Paññāsa Jātaka

Keywords: Pali-Sanskrit Loanwords; Northern Thai Language; Language Change

1. บทนำ

ปัญญาสชาดกเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาภาษาบาลีเรื่องหนึ่งที่นับว่าเป็นเพชรเม็ดเอกของล้านนา เพราะผู้แต่งเป็นพระภิกษุชาวเชียงใหม่ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2546, น. 191) อย่างไรก็ตาม นามของท่านผู้แต่งปัญญาสชาดกนั้นไม่ปรากฏแน่ชัด อีกทั้งปีที่แต่งปัญญาสชาดกก็ไม่ได้มีการระบุไว้อย่างชัดเจน แต่ตามหลักฐานศิลาจารึกหลักหนึ่งของพม่าซึ่งจารึกเมื่อ จ.ศ. 627 หรือ พ.ศ. 1808 มีข้อความตอนหนึ่งได้ระบุนามของพระเจ้า Thombameik หรือพระเจ้าสุภมิตต์ซึ่งเป็นชื่อตัวละครเอกในปัญญาสชาดกฉบับภาษาไทยลำดับที่ 9 และลำดับที่ 3 ของปัญญาสชาดกฉบับพม่า จึงมีผู้สันนิษฐานว่า ปัญญาสชาดกฉบับภาษาบาลีน่าจะแต่งขึ้นก่อน พ.ศ. 1800 และน่าจะแต่งในเมืองหริภุญชัย เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวเมืองหริภุญชัยเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา และผู้แต่งปัญญาสชาดกอาจจะเป็นชาวหริภุญชัย ไม่น่าจะใช่พระภิกษุ ชาวเชียงใหม่ เพราะในปี พ.ศ. 1808 ยังไม่มีการสร้างเมืองเชียงใหม่ (นิยะดา สาริกภูติ, 2538, น. 37-38) อย่างไรก็ตาม สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า ปัญญาสชาดกนี้น่าจะแต่งขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2000-2200 และมีถิ่นกำเนิดในภาคเหนือของประเทศไทย ภายหลังได้แพร่กระจายไปยังประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกหลายประเทศ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2546, น. 192; และ พิชิต อัคนิจ และคณะ, 2541, โครงการ น. 1) แต่จากการศึกษาของพิชิต อัคนิจ และคณะซึ่งเป็นโครงการปริวรรตปัญญาสชาดกจากฉบับอักษรธรรม หรือโครงการศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทยพบว่า ปัญญาสชาดกฉบับภาษาบาลีไม่พบในเขตล้านนาเลย และปัญญาสชาดกฉบับภาษาบาลีอาจเกิดขึ้นเพื่อรวบรวมชาดกเดี่ยว ในล้านนาไปใช้ในถิ่นที่ไม่ได้ใช้อักษรธรรมและภาษาไท นอกจากนี้ ปัญญาสชาดกฉบับภาษาบาลีก็มีเพียง 3 ชุดเท่านั้น คือชุดของพม่า ชุดสำนักหอสมุดแห่งชาติไทยซึ่งมีการแปลเป็นภาษาไทย และชุดของเขมร (ภาควิชาภาษาไทย, 2541, บทนำ น. 9-10)

ปัญญาสชาดกที่พบในเขตล้านนา และจารด้วยอักษรธรรมนั้นส่วนใหญ่เป็นปัญญาสชาดกสำนวนแบบนิสัย คือสำนวนแปลยกศัพท์ซึ่งเป็นการยกคำศัพท์ภาษา

บาลีมาเป็นบทตั้งแล้วใช้คำยืมจากภาษาบาลีและสันสกฤตกับภาษาท้องถิ่นแปลแบบคำต่อคำ เช่น ตสฺมึ ขเณ ในขณะบัดนั้น สมุทฺโท อันว่า น้ำมหาสมุทท์ โสภมาโน อันเหลื้อมใส ปรปุณฺโณ อันเตมด้วยน้ำมีวัณณะดั่งคำ... (ภาควิชาภาษาไทย, 2541, บทนำ น. 10-11) ปัญญาสชาดกสำนวนแปลแบบนิสัยนี้ เรียกว่า ปัญญาสชาดกสำนวนล้านนาซึ่งเป็นสำนวนที่ใช้ภาษาถิ่นล้านนาโบราณ และคำยืมจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในการแปล (พิชิต อัคนิจ และคณะ, 2541, บทนำ น. 20) ผู้วิจัยเห็นว่า ปัญญาสชาดกสำนวนแบบนิสัยนี้เป็นสำนวนแปลแบบล้านนานิยม คือ ผู้แปลนิยมใช้คำยืมจากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นจำนวนมาก อีกทั้งคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ใช้ ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนานั้นมีลักษณะเฉพาะทางด้านรูปเขียน เสียง และโครงสร้างของคำซึ่งแตกต่างจากคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ใช้ในภาษาไทย และในวรรณกรรมพุทธศาสนาถิ่นอื่น กล่าวคือปัญญาสชาดก ฉบับล้านนานิยมใช้รูปเขียนภาษาบาลีมากกว่ารูปเขียนภาษาสันสกฤต เช่น กัมม์ สิกข์ ภิกขุ สัมปัตติ อัคคมเหสี อาทิจจ์ ฯลฯ ในขณะที่ภาษาไทย และวรรณกรรมพุทธศาสนาถิ่นอื่น เช่น มหาชาติคำหลวง นิยมใช้คำยืมภาษาสันสกฤตมากกว่าคำยืมภาษาบาลี (อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, 2539) เช่น กรรม ศึกษา ภิกษุ สมบัติ อัครมเหสี อาทิตย์ ฯลฯ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเห็นว่า เสียง รูปคำ และโครงสร้างพยางค์ของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตบางคำที่ใช้ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาเปลี่ยนแปลงไปจากคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมอย่างมาก เช่น ระเมา ในข้อความว่า “เป็นอันระเมา เอาใจยิ่งนัก” ยืมมาจากคำภาษาบาลีเดิมว่า <รม> หรือ <รมฺม> ซึ่งแปลว่า เป็นที่รื่นรมย์ (พิชิต อัคนิจ และคณะ, 2541, บทนำ น. 18) อัสสจัรย์ ยืมมาจากคำภาษาสันสกฤตเดิมว่า <อาศฺจรฺย> “อัศจรรย์” ฯลฯ หรือคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตบางคำมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย เช่น ภิกขุ ยืมมาจากคำภาษาบาลีเดิมว่า <ภิกฺขุ> “ภิกษุ” อามาตย์ ยืมมาจากคำภาษาสันสกฤตเดิมว่า <อมาตฺย> “อำมาตย์” ฯลฯ หรือคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตบางคำมีการซ้อนพยัญชนะตัวสะกดซึ่งแต่เดิมเป็นคำแบบเรียงพยางค์ เช่น กุมมาร ยืมมาจากคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมว่า <กุมาร> ฯลฯ หรือบางคำมี การปรับเปลี่ยนโครงสร้างพยางค์หรือคำ โดยการแยกพยางค์ใหม่ (Syllable Parsing) เช่น สรี [สะ-หฺลี] คำ 2 พยางค์ยืมมาจากคำภาษาสันสกฤตพยางค์

เดียวว่า ศฺรี [ศฺรี] ฯลฯ ด้วยข้อมูลทางภาษาที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาล้านนา คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาจึงเป็นข้อมูลภาษาที่น่าสนใจยิ่งสำหรับการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยเลือกศึกษาวิเคราะห์คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาซึ่งเป็นฉบับที่ปริวรรตจากต้นฉบับคัมภีร์ใบลานอักษรธรรมเป็นอักษรไทยโดยพิชิต อัคนิจ และคณะ ทั้งนี้เพราะปัญญาสชาดกฉบับดังกล่าวเป็นฉบับที่ดี และสมบูรณ์ที่สุด (พิชิต อัคนิจ และคณะ, 2541, โครงการ น. 5) คือมีชาดกครบทั้ง 50 เรื่อง อีกทั้งยังเป็นฉบับที่ผ่านการปริวรรต และสอบทานอักขรวิธีภาษาล้านนาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านอักษรธรรมล้านนา ภาษา และวรรณกรรมล้านนา และด้านภาษาบาลีและสันสกฤต ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร. พิชิต อัคนิจ ศาสตราจารย์ ดร. อุดม รุ่งเรืองศรี ศาสตราจารย์ ดร. ฮารัลด์ ฮุนดิอุส (Harald Hundius) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ลิขิต ลิขิตานนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์บำเพ็ญ ระวิน ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิมลสรรค์ ไสลวงศ์ และอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย นอกจากนี้ ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาดังกล่าวยังเป็นสำนวนการแปลภาษาแบบนิสัยซึ่งมีการใช้คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตจำนวนมาก และมีลักษณะเฉพาะเหมาะที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

ภาษาศาสตร์เชิงประวัติเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงภาษา ซึ่งจะช่วยแสดงให้เห็นว่า ภาษาในอดีตมีลักษณะเป็นอย่างไร และในยุคต่อมาภาษามีลักษณะแตกต่างจากอดีตอย่างไร ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์แนวคิดทางภาษาศาสตร์เชิงประวัติซึ่งเป็นแนวคิดหนึ่งที่นิยมนำมาใช้ ในการศึกษาการยืมภาษา คำยืม และการอธิบายการเปลี่ยนแปลงภาษา (Cambell, 1999, p. xiv ; Crystal, 2008, p. 58, pp. 286-287) มาศึกษาวิเคราะห์คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดก ฉบับล้านนาเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงและการเปลี่ยนแปลงด้านศัพท์ของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

ความเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงภาษาทั้งด้านเสียงและด้านศัพท์ของคำยืมที่เข้ามามีอิทธิพลต่อภาษาล้านนาจะช่วยให้นักศึกษาได้ทราบรูปคำในภาษาเดิมและรูปคำยืมที่ใช้ในภาษาล้านนาได้ดียิ่งขึ้นซึ่งจะส่งผลให้นักศึกษาเข้าใจรูปคำ ความหมายของคำ และเนื้อหาของวรรณกรรมได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตซึ่งปรากฏเป็นจำนวนมากในวรรณกรรมล้านนา จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงภาษาของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาว่า เปลี่ยนแปลงมาจากคำภาษาเดิมอย่างไร เพื่อจะได้ทราบความแตกต่างของคำเหล่านั้นอันเป็นประโยชน์ในการเข้าใจวรรณกรรมล้านนาได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังสามารถนำผลการวิจัยมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนกระบวนวิชาภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย และกระบวนวิชาการเปลี่ยนแปลงของภาษาไทยได้อีกด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านศัพท์ของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

3. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา พ.ศ. 2541 ซึ่งเป็นฉบับที่รองศาสตราจารย์ ดร. พิชิต อัคนิจ และคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้รวบรวมศึกษา ปริวรรต และเรียบเรียงไว้ในรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย”

ปัญญาสชาดกฉบับดังกล่าวเป็นฉบับที่ปริวรรตจากต้นฉบับอักษรธรรมล้านนาของวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ปัญญาสชาดกต้นฉบับอักษรธรรมล้านนาดังกล่าวนั้นจารในระหว่างปีจุลศักราช 1196-1198 (พ.ศ. 2377-2379) ซึ่งเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุด

การปริวรรตและการบันทึกคำศัพท์สามารถรักษาอักขรวิธีดั้งเดิม และสะท้อนลักษณะเสียงในอดีตที่ใช้คำศัพท์นั้นได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาซึ่งเป็นข้อมูลเอกสารเท่านั้น

4. วิธีดำเนินการวิจัย

1. ทบทวนวรรณกรรมเพื่อกำหนดกรอบคิดในการวิจัย

2. รวบรวมข้อมูลคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาจากรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย” โดยใช้ความรู้และข้อมูลดังต่อไปนี้

2.1 ใช้ความรู้และประสบการณ์การสอนวิชาคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทยของผู้วิจัย

2.2 คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตนั้นมีความสัมพันธ์ด้านรูปเขียน ระบบเสียง ระบบคำ และความหมายกับคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิม

2.3 ใช้ข้อมูลด้านประวัติและที่มา (Etymological Information) ของคำจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) และจากพจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง เล่ม 1-2 พ.ศ. 2533 ของศาสตราจารย์ ดร. อุดม รุ่งเรืองศรี

2.4 ใช้ข้อมูลด้านเสียง (Phonological Information) ข้อมูลด้านวากยสัมพันธ์ (Syntactic Information) หรือชนิดของคำ (Word Class) และข้อมูลด้านความหมาย (Semantic Information) ของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาล้านนาจากเอกสารอ้างอิงต่อไปนี้

2.4.1 รายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดก ฉบับล้านนาไทย” พ.ศ. 2541 ของรองศาสตราจารย์ ดร. พิชิต อัคนิจ และคณะ

2.4.2 พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง เล่ม 1-2 พ.ศ. 2533 ของศาสตราจารย์ ดร. อุดม รุ่งเรืองศรี

2.4.3 พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคเหนือ พ.ศ. 2539 ของศาสตราจารย์ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ

2.4.4 พจนานุกรมศัพท์ล้านนาเฉพาะคำที่ปรากฏในใบลาน (พิมพ์ครั้งที่ 2) พ.ศ. 2539 ของศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ

3. ตรวจสอบข้อมูลคำศัพท์ (Lexeme) ภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมว่ามาจากภาษาใด กล่าวคือภาษาบาลี (ป.) ภาษาสันสกฤต (ส.) หรือภาษาบาลีและสันสกฤต (ป. ส.) โดยตรวจสอบจากพจนานุกรมภาษาบาลีและสันสกฤต และข้อมูลพจนานุกรมออนไลน์ ดังต่อไปนี้

3.1 Williams, Monier, Sir. (1872). Sanskrit-English Dictionary. Reprint. Oxford: Clarendon

3.2 Macdonell, Arthur Anthony. (1958). A Practical Sanskrit Dictionary. Reprint. London: Oxford University Press

3.3 Apte, V. G. (1983). The Concise Sanskrit-English Dictionary. Reprint. Delhi: Motilal Banarsidass

3.4 David, T. W. Rhys and William, Stede ed. (1952). The Pali texts society’s Pali-English Dictionary. Reprint. Part 1-8. London: The Pali Text Society

3.5 จันทบุรีนฤนาท, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2553). ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต.

พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: คณะกรรมาธิการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมสภาผู้แทนราษฎร

3.6 บวรบรรณรักษ์, หลวง. (2552). สันสกฤต ไท อังกฤษ อภิธาน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: แสงดาว

3.7 https://www.sanskrit-lexicon.uni-koeln.de/monier/webtc/index.php

3.8 http://www.aa.tufs.ac.jp/~tjun/sktdic/

3.9 http://dsal.uchicago.edu/dictionaries/pali/

3.10 https://palidictionary.appspot.com/

4. นำข้อมูลคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่รวบรวมมาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงและการเปลี่ยนแปลงด้านศัพท์โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงภาษาตามแนวทางการศึกษาภาษาศาสตร์ เชิงประวัติ

5. นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

5. ข้อตกลงเบื้องต้นของการวิจัย

1. รูปคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในงานวิจัยนี้ ยึดตามรูปคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตอักษรไทย ที่ปรากฏในรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย”

2. การถ่ายเสียงคำภาษาล้านนา และคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ผู้วิจัยประยุกต์ใช้สัทอักษรสากลของสมาคมสัทศาสตร์สากล (International Phonetic Alphabet - IPA) โดยใช้วิธีการถ่ายถอดเสียงด้วยหน่วยเสียง (Simple Phonemic Transcription)

3. การถ่ายเสียงวรรณยุกต์คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยยึดตามเสียงวรรณยุกต์ 6 เสียงที่ปรากฏในพจนานุกรมภาษาถิ่นภาคเหนือ และพจนานุกรมศัพท์ล้านนาเฉพาะคำที่ปรากฏในใบลานของศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ

อย่างไรก็ตาม มีคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาจำนวนหนึ่งที่ไม่ปรากฏ ในพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับข้างต้น คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตจำนวนหนึ่งนั้น ผู้วิจัยได้ถ่ายเสียงวรรณยุกต์ เป็น 6 เสียงตามตารางทดสอบเสียงวรรณยุกต์ (Tone Box) ของวิลเลียม เจ เกดนีย์ (William J. Gedney) (Gedney, 1972) โดยตารางที่ปรากฏเฉพาะตัวเลขแสดงเสียงวรรณยุกต์นั้นเป็นตารางที่ไม่พบ ตัวอย่างคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตดังนี้

อักษรไตรยางศ์ consonant class	คำเป็น live syllables			คำตาย dead syllables	
	A คำเป็น ไม่มีรูปวรรณยุกต์	B คำเป็น รูปวรรณยุกต์เอก	C คำเป็น รูปวรรณยุกต์โท	DS คำตาย สระสั้น	DL คำตาย สระยาว
อักษรสูง high	สีล [si:n^5]	**ส่ง**สการ [**soŋ**^{2}sa?^{2}ka:n^5]	6	สัตต์ [sat^5]	เหตุ [he:t^2]
อักษรกลาง mid ไม่ก้อง voiceless	กัมม์ [kam^5]	2	6	กัปป์ [kap^5]	โกฏิ [ko:t^2]
อักษรกลาง mid ก้อง voiced	บุญ [bun^1]	2	6	บท [bot^5]	บาท [ba:t^2]
อักษรต่ำ low	ทาน [ta:n^1]	3	4	ทุกข์ [tuk^4]	โทษ [to:t^3]

4. การถ่ายเสียงคำศัพท์ภาษาบาลีและสันสกฤตเดิม ผู้วิจัยประยุกต์ใช้อักษรไทยและสัทอักษรสากลของสมาคมสัทศาสตร์สากล โดยใช้วิธีการถ่ายเสียงสัทอักษรแบบแสดงหน่วยเสียง

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงภาษาของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อนำมาใช้เป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

กลไกที่ทำให้ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงตามแนวภาษาศาสตร์เชิงประวัติ ได้แก่ การสูญเสียง (Sound Loss) การเพิ่มเสียง (Sound Addition) การเปลี่ยนแปลงทางสัทศาสตร์ (Phonetic Change) รวมถึง การเทียบแบบ (Analogy) การยืมต่อเป็นทอดๆ (Reborrowing) ระบบการถ่ายถอดอักษร (Transliteration System) และระบบการเขียนคำ (Writing System) ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงและโครงสร้างพยางค์เมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา การเปลี่ยนแปลง ด้านเสียงนั้นสามารถ

อธิบายได้ด้วยกฎทางเสียง (Phonological Rules) การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงบางประเภทอาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ (Syllabic Restructuring) ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ก็อาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงด้วยเช่นกัน ส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านศัพท์ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับความหมาย และชนิดของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืม ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

แบบหลัก (Base Form) หรือรูปลึก (Underlying Form) ซึ่งหมายถึง คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิม และ รูปผิว (Surface Form) หรือแบบที่เปลี่ยนแปลงมาจากแบบหลัก (Derived Form) ซึ่งหมายถึง คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาในลักษณะที่สัมพันธ์กัน ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์เพื่ออธิบายคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงและการเปลี่ยนแปลงด้านศัพท์ ดังนี้

รูปคำระดับลึก	**การเปลี่ยนแปลงภาษา**	**รูปคำระดับผิว**
คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิม	>	คำยืม ป. ส. ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

ตัวอย่างการกลายเสียงพยัญชนะ [j] ของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมในตำแหน่งต้นพยางค์เมื่อเป็น คำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาสามารถเขียนเป็นกฎได้ดังนี้

j > ɲ / #___V เช่น

ยส [jaṣa] (ป.)	>	ยส [ɲot^{4}]	“ยศ, ฐานันดร, เครื่องกำหนดฐานะ”
ยาม [ja:ma] (ป. ส.)	>	ยาม [ɲa:m^{1}]	“ยาม, คราว, ครั้ง, หน”
โยชน [jauɟaṇa] (ป. ส.)	>	โยชนะ [ɲo:1ca?^{4}na?^{4}]	“โยชน์, ชื่อมาตราวัดเท่ากับ 400 เส้น”

ตัวอย่างการกลายเสียง และกฎข้างต้นอธิบายได้ว่า เสียง [j] ของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมกลายไปเป็นเสียง [ɲ] เมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ในกรณีที่ [j] อยู่หน้าเสียงสระ ในตำแหน่งต้นพยางค์

7. ผลการวิจัย

คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตจำนวน 1,725 คำที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ พบรูปคำยืมจากภาษาบาลี (ป.) มากที่สุด จำนวน 954 คำ คิดเป็นร้อยละ 55.30 รองลงมาคือ รูปคำยืมจากภาษาบาลีและสันสกฤต (ป. ส.) จำนวน 474 คำ คิดเป็นร้อยละ 27.48 รูปคำยืมจากภาษาสันสกฤต (ส.) จำนวน 121 คำ คิดเป็นร้อยละ 7.01 และรูปคำยืมจากภาษาบาลีและรูปคำยืมจากภาษาสันสกฤต (ป.; ส.) ซึ่งเป็นคำร่วมเชื้อสาย (Cognate) ที่มีรูปคำแตกต่างกัน แต่ใช้ในความหมายเดียวกัน เช่น กระสัต (กฺษตฺร ส.) กับ ขัตติยะ (ขตฺติย ป.) บุตต์ (ปุตฺต ป.) กับ บุตร (ปุตฺร ส.) พัณณนา (วณฺณนา ป.) กับ พรัณณนา (วรฺณนา ส.) และรูปคำที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างภาษาบาลีกับภาษาสันสกฤต เช่น สถูป (สฺตูป ส. + ถูป ป.) ตาวติงสาสวัรค์ (ตาวติงฺส ป. + สฺวรฺค ส.) เวชยันตปราสาท (เวชยนฺต ป. + ปฺราสาท ส.) จำนวน 176 คำ คิดเป็นร้อยละ 10.20 ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนานิยมใช้รูปคำยืมภาษาบาลีมากกว่ารูปคำยืมภาษาสันสกฤต โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมวดคำยืมที่เกี่ยวกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนานั้นนิยมใช้รูปคำยืมภาษาบาลีมากว่ารูปคำยืมภาษาสันสกฤตอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมนั้นมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเสียงและด้านศัพท์เมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ดังนี้

7.1 การเปลี่ยนแปลงด้านเสียง

การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเสียงสระและเสียงพยัญชนะของคำ ภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดก

ฉบับล้านนา การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงสระและเสียงพยัญชนะนั้นเป็นผลจากกระบวนการกลายเสียง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสัทศาสตร์ การสูญเสียง และการเพิ่มเสียง

7.1.1 การเปลี่ยนแปลงทางสัทศาสตร์

การเปลี่ยนแปลงทางสัทศาสตร์นั้นเป็นกระบวนการกลายเสียงหรือเปลี่ยนเสียงไปเป็นเสียงอื่น โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงการออกเสียง (Pronunciation) หรือเป็นกระบวนการที่เสียงเดิมเปลี่ยนลักษณะไปซึ่งอาจเป็นผลมาจากการแปรทางสรีรวิทยา (Physiological Variation) (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, 2521, น. 133; สมทรง บุรุษพัฒน์, 2560, น. 14; Cambell and Mixco, 2007, p. 153, 187) การเปลี่ยนแปลงทางสัทศาสตร์นั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้กับทั้งเสียงสระและเสียงพยัญชนะ

1) การเปลี่ยนแปลงทางสัทศาสตร์ของเสียงสระ ได้แก่ (1) การยืดสระเสียงสั้นให้กลายเป็นสระเสียงยาว (Lengthening) (2) การทอนสระเสียงยาวให้กลายเป็นสระเสียงสั้น (Shortening or Reduction) (3) การกลายเป็นเสียงสระอื่นหรือการปรับเปลี่ยนเสียงสระ (Vowel Adaptation) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) การยืดสระเสียงสั้นให้กลายเป็นสระเสียงยาวมี 3 ลักษณะ ได้แก่ [i] > [iː] [a] > [aː] [u] > [uː] เช่น

ฤษิ [ɹ̩ʂi] (ส.)	>	รสี [la¹siː⁵]	“ฤษี, นักบวชผู้อยู่ในป่า”
วंส [ʋaŋʂa] (ป.)	>	วงสา [woŋ¹saː⁵]	“วงศ์, เชื้อสาย, ตระกูล”
ธนุ [d̪haɳu] (ป.)	>	ธนู [tha¹nuː¹]	“ธนู, ชื่ออาวุธชนิดหนึ่ง”

(2) การทอนสระเสียงยาวให้กลายเป็นสระเสียงสั้น มี 2 ลักษณะ ได้แก่ [iː] > [i] [aː] > [a] เช่น

พีช [biːɟa] (ป. ส.) > พิชชะ [pit^{4}caʔ^{4}] “พืช, เมล็ดพันธุ์ไม้”
อาณา [aːɳaː] (ป.) > อณา [ʔa^{1}naː^{1}] “อำนาจปกครอง”

(3) การกลายเป็นเสียงสระอื่น หรือการปรับเปลี่ยนเสียงสระ มีลักษณะดังต่อไปนี้

- การกลมกลืนเสียงสระ (Vowel Harmony or Umlaut) เช่น [a] > [u] เพราะอิทธิพลของเสียงสระ [u] ที่มาข้างหน้า ตัวอย่างเช่น

สุรคต [s̪uɻagat̪a] (ป. ส.) > สุรคุต [su^{2}la1kut^{4}] “ตาย, สวรรคต”

- การแผกแยกเสียงสระ (ablaut) เช่น [a] > [u] เพื่อให้แตกต่างจากเสียงสระ [a] ที่มาข้างหน้า ตัวอย่างเช่น

อญฺชลิ [aɲɟal̪i] (ป. ส.) > อัญชุลี [ʔan^{1}cuʔ^{4}liː^{1}] “อัญชลี, ประนมมือไหว้”

- การปรับเปลี่ยนระดับเสียงสระให้สูงขึ้น (vowel raising) เช่น [a] > [i] [a] > [u] ตัวอย่างเช่น

วชฺฌฆาตก [ʋaɟɟhagha:t̪aka] (ป.) > พิชฌฆาต [pit^{4}caʔ^{4}khaːt^{3}] “เพชฌฆาต”
สินฺธว [s̪iɳd̪haʋa] (ป.) > สินธุวะ [sin5thuʔ^{4}waʔ^{4}] “ม้าสินธพ”

- การปรับเปลี่ยนระดับเสียงสระให้ต่ำลง (Vowel Lowering) เช่น [i] > [a] ตัวอย่างเช่น

ปริปูรฺณ [paɻipuːɻɳa] (ส.) > บัวรบวณ [bua^{1}la^{1}buan^{1}] “บริบูรณ์, ครบถ้วน”

- การปรับเปลี่ยนตำแหน่งเสียงสระ (Modification of Vowel Position) เช่น [a] > [ɔː] ตัวอย่างเช่น

นคร [n̪agaɻa] (ป. ส.) > นคอร [naʔ^{4}kɔːn^{1}] “นคร, เมืองใหญ่, กรุง”

- การกลายเป็นเสียงสระประสม (Diphthongization) เช่น [i] > [ia] ซึ่งเกิดจากการรวบพยางค์ (Contraction) สองพยางค์ให้เป็นพยางค์เดียว ดังตัวอย่างเช่น

มนฺทิร [man̪d̪iɻa] (ป. ส.) > มนเทียร [mon^{1}tian^{1}] “มนเทียร, เรือนหลวง”

2) การเปลี่ยนแปลงทางสัทศาสตร์ของเสียงพยัญชนะ ได้แก่ (1) การกลายเป็นเสียงไม่ก้อง (De-voicing) (2) การกลายเป็นเสียงก้อง (Voicing) (3) การกลายเป็นเสียงเสียดแทรก (Spirantization or Fricativization) (4) การกลายเป็นเสียงมีกลุ่มลม (Aspiration) (5) การกลายเป็นเสียงปุ่มเหงือก (Alveolarization) (6) การกลายเป็นเสียงนาสิก (Nasalization) (7) การรวมเสียง (Merger or Coalescence) และ (8) การแยกเสียง (Split) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) g > k / #___V เช่น

คารว [gaːɻaʋa] (ป.) > คารวะ [kaː^{1}la1wa^{4}] “ความเคารพ, แสดงความเคารพ”

(2) p > b / #___V เช่น

ปาป [paːpa] (ป. ส.) > บาป [baːp^{2}] “การทำผิดหลักคำสอนในศาสนา”

(3) ch > s / #___V เช่น

ฉตฺต [chaṭṭa] (ป.) > ฉัตต์ [sat^{5}] “ฉัตร, เครื่องสูงคล้ายร่มที่ซ้อนกัน”

(4) ḍ > th / #___V เช่น

มณฑล [maṇḍaḷa] (ป. ส.) > มณฑล [mon^{1}thon^{1}] “ดวง, บริเวณ, เขต”

(5) ç > s / #___V เช่น

ศิลฺป [çiḷpa] (ส.) > สิลป์ [sin^{5}] “ศิลป์, ฝีมือ, ฝีมือทางการช่าง”

(6) j > ɲ / #___V เช่น

ยส [jaṣa] (ป.) > ยส [ɲot^{4}] “ยศ, ฐานันดร, เครื่องกำหนดฐานะ”

(7) l̪, ɻ > l / #___V เช่น

โลภ [l̪aubha] (ป. ส.) > โลภ [lo:p^{3}] “อยากได้ไม่รู้จักพอ”

รส [ɻaṣa] (ป. ส.) > รสะ [la?^{4}sa?^{5}] “รส, สิ่งที่รู้ได้ด้วยลิ้น”

(8) ɻ > l~h / #___V เช่น

รถ [ɻaṭha] (ป. ส.) > รถ [lot^{4}] “รถ, เกวียน, ยานที่มีล้อ”

รูป [ɻu:pa] (ป. ส.) > รูป [hu:p^{3}] “รูป, ร่างกาย, เค้าโครง, ลักษณะ”

7.1.2 การสูญเสียง

การสูญเสียงหรือการตัดเสียง (Deletion) เป็นกระบวนการที่อาจเกิดขึ้นกับเสียงหรือกลุ่มเสียงก็ได้ (Crowley and Bowern, 2010, p. 26) เสียงที่สูญไปอาจเป็นเสียงสระหรือกลุ่มเสียงสระ เสียงพยัญชนะหรือกลุ่มเสียงพยัญชนะ หรือเสียงสระกับเสียงพยัญชนะในตำแหน่งต้นคำ กลางคำ หรือท้ายคำ

1) การสูญเสียงสระ ได้แก่ การตัดเสียงสระ (Deletion) เป็นกระบวนการกลายเสียงสระที่อาจเกิดขึ้นกับเสียงสระในตำแหน่งต้นคำ กลางคำ หรือท้ายคำก็ได้

คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนามีการสูญเสียงสระในตำแหน่งต้นคำ กลางคำ และท้ายคำ ดังนี้

- การสูญเสียงสระต้นคำ (apheresis หรือ aphesis) ตัวอย่างเช่น

อาราธนา [aːɻaːɖhanaː] (ป. ส.) > ราธนา [Øla:t^{3}tha^{1}naː^{1}] “อาราธนา, เชื้อเชิญ”

- การสูญเสียงสระกลางคำ (syncope) ตัวอย่างเช่น

ครุ [gaɻu] (ป.) > ครู [khØuː^{1}] “ครู”

- การสูญเสียงสระท้ายคำ (apocope) ตัวอย่างเช่น

กาย [kaːja] (ป. ส.) > กาย [kaːjØ^{5}] “ร่างกาย, ตัว”

2) การสูญเสียงพยัญชนะ ได้แก่ การตัดเสียงพยัญชนะ เป็นกระบวนการกลายเสียงที่อาจเกิดขึ้นกับเสียงพยัญชนะในตำแหน่งต้นคำ กลางคำ หรือท้ายคำ อย่างไรก็ตาม คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิม เมื่อเป็น คำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาพบว่า มีการสูญเสียงพยัญชนะเฉพาะในตำแหน่งต้นคำและกลางคำ ดังนี้

- การการสูญเสียงพยัญชนะต้นคำ

กฺษมา [kʂamaː] (ส.) > สมมา [Øsom^{5}maː^{1}] “สมมา, ขอขมา, ขอโทษ”

- การสูญเสียงพยัญชนะกลางคำ

ปฺรารฺถนา [pɻaːɻtʰaɳaː] (ส.) > ปราถนา [phaːØ^{5}thaʔ^{2}naː^{5}] “ปรารถนา, อยากได้”

7.1.3 การเพิ่มเสียง

การเพิ่มเสียงเป็นกระบวนการเพิ่มเสียงหรือแทรกเสียงลงไปในคำ การเพิ่มเสียงเป็นกระบวนการกลายเสียงที่เกิดขึ้นได้ยากกว่าการสูญเสียง เสียงที่เพิ่มขึ้นมา

อาจเป็นเสียงสระหรือเสียงพยัญชนะ นอกจากนี้เสียงที่เพิ่มขึ้นอาจปรากฏในตำแหน่งต้นคำ กลางคำ หรือท้ายคำ

1) การเพิ่มเสียงสระ ได้แก่ การเพิ่มหรือแทรกเสียงสระลงไประหว่างพยัญชนะควบกล้ำหรือพยัญชนะแทรกกลางภายในคำ เสียงสระที่เพิ่มขึ้นมานั้นอาจปรากฏในตำแหน่งต้นคำ กลางคำ หรือท้ายคำก็ได้ อย่างไรก็ตาม คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนามีการเพิ่มเสียงสระเฉพาะในตำแหน่ง ต้นคำและกลางคำเท่านั้นดังนี้

- การเพิ่มเสียงสระต้นคำ (prothesis) ตัวอย่างเช่น

กฺษตฺร [kʂa̱tra] (ส.) > กษัตร [ka1sat^{5}] “กษัตริย์, พระเจ้าแผ่นดิน”

ศฺรี [ɕ.ɻi:] (ส.) > สรี [saʔ^{2}li:^{5}] “ศรี, มิ่งขวัญ, ความดี, มงคล, ความเจริญ, ความสำเร็จ”

- การแทรกเสียงสระกลางคำ (anaptyxis) ตัวอย่างเช่น

นิรฺวาณ [ṉi.ɻʋa:ɳa] (ส.) > นิรพาน [niʔ^{4}la^{1}pa:n^{1}] “นิพพาน, การดับกิเลสกองทุกข์”

อาศฺรม [a:ɕ.ɻma] (ส.) > อาสรม [ʔa:^{1}sa^{1}lom^{5}] “อาศรม, ที่อยู่ของนักพรต”

2) การเพิ่มเสียงพยัญชนะ ได้แก่ การเพิ่มหรือแทรกเสียงพยัญชนะลงไปในคำ การเพิ่มเสียงพยัญชนะนั้นอาจเพิ่มหรือแทรกลงในตำแหน่งต้นคำ กลางคำ หรือท้ายคำ คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนามีการเพิ่มเสียงพยัญชนะดังต่อไปนี้

- การเพิ่มเสียงพยัญชนะต้นคำ (Prothetic Consonant Epenthesis) ตัวอย่างเช่น

อาศฺรย [a:ɕ.ɻaja] (ส.) > อาสรัย [ʔa:^{1}sa1laj^{5}] “อาศัย, พักพิง, พักผ่อน, พึ่ง”

อินฺท [inda] (ป.) > อินท์ [ʔin[1]] “พระอินทร์”

- การแทรกเสียงพยัญชนะกลางคำ (Epenthesis) ได้แก่ การแทรกหรือการซ้อนเสียงพยัญชนะท้ายหลังพยางค์เปิดเพื่อให้เป็นพยางค์ปิด การแทรกเสียงพยัญชนะกลางคำนั้นมีลักษณะดังนี้

(1) การแทรกเสียงพยัญชนะซ้ำ (Gemination) การแทรกเสียงพยัญชนะซ้ำนี้ถือว่าเป็นลักษณะเด่นของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา โดยจะแทรกทั้งเสียงและรูปอักษรที่ซ้ำกันตัวอย่างเช่น

อุปมา [upamaː] (ป. ส.)	>	อุปปมา [ʔup[5]paʔ[5]maː[1]]	“อุปมา, วาจาเปรียบเทียบ”
ปกติ [pakaṭi] (ป.)	>	ปักกติ [pak[5]ka[1]tiʔ[5]]	“ปกติ, ธรรมดา, เป็นไปตามเคย”
จุติ [cuti] (ป.)	>	จุตติ [cut[5]tiʔ[5]]	“การเคลื่อน, การจาก, ตาย”

(2) การแทรกเสียงพยัญชนะที่คล้ายคลึงกัน ตัวอย่างเช่น

เมขลา [maikhaḷaː] (ป. ส.) > เมกขลา [meːk[3]kha1la:[5]] “เมขลา, ชื่อของเทพธิดาประจำสมุทร”

(3) การแทรกเสียงพยัญชนะกัก เส้นเสียง [ʔ] ตัวอย่างเช่น

ญาติกา [ɲaːtikaː] (ป.) > ญาติกา [ɲaː[1]tiʔ[5]kaː[5]] “ญาติ, พี่น้อง”

(4) การแทรกเสียงพยัญชนะที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น

อสุร [asuɾa] (ป.) > ไอสวร [ʔaj[1]suan[5]] “อสูร, อมนุษย์”

- การเพิ่มเสียงพยัญชนะท้ายคำ (Excrescence) ได้แก่ การเพิ่มเสียงพยัญชนะตัวสะกดลงไปในตำแหน่งท้ายคำ หรือพยางค์สุดท้ายของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา คำหรือพยางค์ที่มีการเพิ่มเสียงพยัญชนะท้ายนี้จะกลายเป็นพยางค์ปิด โดยเสียงพยัญชนะที่เพิ่มลงไปในตำแหน่งท้ายคำ ได้แก่ เสียงพยัญชนะกัก ไม่ก้อง ไม่มีลม เส้นเสียง [-ʔ] และเสียงพยัญชนะกึ่งสระ เพดานแข็ง [-j] ดังนี้

(1) การเพิ่มเสียงพยัญชนะกัก ไม่ก้อง ไม่มีลม เส้นเสียง ดังตัวอย่างเช่น

ภิกฺขุ [bhikkhu] (ป.) > ภิกขุ [phik^{4}khuʔ^{5}] “ภิกษุ, พระผู้ชายในพุทธศาสนา”

สมตฺถ [s̪amat̪̪tha] (ป.) > สามัตถะ [sa:^{5}mat^{4}thaʔ^{5}] “สามารถ”

(2) การเพิ่มเสียงพยัญชนะกึ่งสระ เพดานแข็ง ดังตัวอย่างเช่น

สิวิกา [s̪ivika:] (ป.) > สีวิกาย [si:^{5}wiʔ^{4}ka:j^{5}] “เสลี่ยง, คานหาม”

7.2 การเปลี่ยนแปลงด้านศัพท์

การเปลี่ยนแปลงด้านศัพท์นั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับโครงสร้างพยางค์ ความหมาย และไวยากรณ์ หรือชนิดของคำของภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

7.2.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤต ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนามี 2 ลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ที่ไม่มีผลต่อจำนวนพยางค์เดิม และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ที่มีผลต่อจำนวนพยางค์เดิม

(1) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ที่ไม่มีผลต่อจำนวนพยางค์เดิม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมซึ่งไม่มีในภาษาล้านนา ได้แก่ พยางค์ที่ไม่มีพยัญชนะ ต้นพยางค์ (Null Onset) หรือพยางค์บางพยางค์ที่มีลักษณะคล้ายกันกับพยางค์ภาษาล้านนา แต่ไม่เหมือนกัน การเปลี่ยนแปลงลักษณะเช่นนี้เกิดจากการเพิ่มหรือแทรกเสียงใดเสียงหนึ่งเข้าไปในพยางค์ใดพยางค์หนึ่งของ คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิม แต่ไม่มีผลให้เกิดแยกพยางค์ (Syllabification) หรือเพิ่มพยางค์ (Syllable Insertion) หรือลบพยางค์เดิม (Syllable Deletion) ดังนี้

- การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์โดยการเพิ่มเสียงพยัญชนะต้น [ʔ-] ในคำหลายพยางค์ ที่ขึ้นต้นคำด้วยเสียงสระเสียงเดียวดังนี้ #V > #CV ตัวอย่างเช่น

อิสิ [iṣi] (ป.) > อิสิ- [ʔi^{5}siʔ^{5}] “ฤษี, ผู้ถือบวช, ผู้แสวงหา ความดี”

- การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์โดยการเพิ่มเสียงพยัญชนะท้ายพยางค์เพื่อให้พยางค์เปิดเป็นพยางค์ปิดดังนี้ CV# > CVC# ตัวอย่างเช่น

วชิร [vaɟiɻa] (ป.) > วัชชิระ [wat^{4}ciʔ^{4}laʔ^{4}] “เพชร, วชิระ”

- การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์โดยการเพิ่มเสียงวรรณยุกต์ในทุกพยางค์เพื่อให้สอดคล้องกับระบบเสียงวรรณยุกต์ในภาษาล้านนา ตัวอย่างเช่น

ขตฺติย [khaṯ̪tija] (ป.) > ขัตติยะ [khat^{5}ti^{1}ɲaʔ^{4}] “กษัตริย์, พระเจ้าแผ่นดิน”

(2) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ที่มีผลต่อจำนวนพยางค์เดิม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิม โดยแต่ละพยางค์อาจมีการลบเสียงใดเสียงหนึ่งหรือกลุ่มเสียงหรืออาจมีการเพิ่มหรือแทรกเสียงหรือกลุ่มเสียงเข้าไปในโครงสร้างพยางค์เดิมของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ดังกล่าวอาจจะส่งผลให้เกิดการลบหรือสูญพยางค์เดิมหรือเกิดการแยก พยางค์ใหม่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ที่มีผลต่อจำนวน

พยางค์เดิมนั้นมีลักษณะดังนี้

- การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์โดยการลบพยางค์

การลบพยางค์นั้นอาจเป็นการลบพยางค์ต้นคำ พยางค์กลางคำ หรือพยางค์ท้ายคำก็ได้ หรืออาจเป็นการรวบพยางค์ (Syllable Contraction) ซึ่งจะทำให้พยางค์ใดพยางค์หนึ่งหรือหลายพยางค์ถูกลบไป ตัวอย่างเช่น

จาริตฺต [ca:ɻiṯṯa] (ป.) ; จาริตฺร [ca:ɻiṯɻa] (ส.) > รีต [Ø.hi:t^{3}] “จารีต, ประเพณีที่นับถือติดต่อกันมานาน”

ปฺรติปตฺติ [pɻaṯipaṯṯi] (ส.) > บัวรบัต [bua^{1}la^{1}Ø.bat^{5}] “ปฏิบัติ, กระทำตาม, ประพฤติ”

กีรฺติ [ki:ɻṯi] (ส.) > เกียร [kian^{5}Ø] “เกียรติ, เกียรติยศ”

เคารว [ga:uɻava] (ส.) > ครพ [khoØp^{4}Ø] “เคารพ, นอบน้อม, เคารพยำเกรง”

- การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์โดยการแยกพยางค์

การแยกพยางค์นั้นเป็นกระบวนการเพิ่ม หรือแทรกเสียงซึ่งอาจเป็นการแทรกเสียงสระเพียงเสียงเดียว หรือแทรกเสียงสระกับเสียงพยัญชนะ [-ʔ] ในระหว่างพยัญชนะควบกล้ำต้นพยางค์ (Onset Cluster) หรือแทรกกลุ่มเสียงหรือพยางค์ในระหว่างคำ เรียกว่า การแทรกพยางค์กลางคำ การเพิ่มหรือแทรกเสียง กลุ่มเสียงดังกล่าวส่งผลให้เกิดการแยกพยางค์ของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดก ฉบับล้านนา การแยกพยางค์อาจจะเป็นการแยกพยางค์ใหม่ต้นคำ (Syllable Parsing) หรือการแทรกพยางค์ใหม่ กลางคำ (Syllable Insertion) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

CCV	>	CVC.CVC	
ตฺริ [t̪ɻi] (ส.)	>	ไตร [thaʔ^{2}laj^{5}]	“จำนวนสาม”
CCVV	>	CVC.CVV	
ศฺรี [ɕɻiː] (ส.)	>	สรี [saʔ^{2}liː^{5}]	“ศรี, มิ่งขวัญ, ความดี, ความเจริญ”
CVCCV	>	CVC.CV.CVV	
รศฺมิ [ɻaɕmi] (ส.)	>	รัสสมี [lat^{4}sa1miː^{5}]	“รัศมี, แสงสว่างที่พุ่งจากจุดกลาง”
CVCCVC	>	CVC.CV.CVV	
หสฺติน�ฺ [has̪t̪in̪] (ส.)	>	หัสสดี [hat^{5}sa^{1}diː^{1}]	“หัสดี, ช้าง”

7.2.2 การเปลี่ยนแปลงความหมาย

การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนานั้นแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่

1) ความหมายแคบเข้า (Restricted Meaning)

ความหมายแคบเข้าเป็นการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมซึ่งมีหลายความหมายหรือมีความหมายทั่วไป โดยการจำกัด (Restriction) หรือกำหนดความหมายของคำเดิมให้แคบลง (Semantic Narrowing) หรือนำมาใช้ในความหมายที่เฉพาะเจาะจง

คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมที่มีหลายความหมายหรือมีความหมายทั่วไปเมื่อนำมาใช้เป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาแล้ว ส่วนใหญ่มีความหมายแคบกว่าเดิม ตัวอย่างเช่น

กมฺม [kamma] (ป.) “กรรม, การกระทำ, การงาน, งาน, อาชีพ” > กัมม์ [kam^{5}] “กรรม, การกระทำ, การกระทำที่ส่งผลมาถึงปัจจุบันหรือไปถึงอนาคต”

กฺริยา [kɻijaː] (ส.) “การกระทำ, กิริยาอาการ, งาน, วิธีการ, กิจการ” > กรียา [khiː^{5}ɲaː^{1}] “กิริยา, อาการ”

จรฺจา [caɻca:] (ส.) “การพูดคุย, การอภิปราย, การไต่ถาม, การสืบสวน, การสวดหรือการขับบทกวีสลับกัน” > จารจา [ca:n^{5}ca:^{5}] “พูด, คุย, สนทนา”

2) ความหมายกว้างออก (Extended Meaning)

ความหมายกว้างออกเป็นการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมซึ่งมีความหมายเฉพาะเจาะจง โดยการกระจาย (Radiation) หรือขยายความหมายให้กว้างขึ้นกว่าเดิม (Semantic Broadening) หรือนำมาใช้ในความหมายทั่วไปโดยไม่ได้ระบุลักษณะเฉพาะ

คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมบางคำที่มีความหมายเฉพาะเจาะจง เมื่อนำมาใช้เป็นคำยืม ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาแล้ว มีความหมายกว้างขึ้น หรือมีความหมายทั่วไป ตัวอย่างเช่น

คช [gaɟa] (ป. ส.) “ช้าง, ช้างพลาย” > คุชชะ [kut^{4}ca?^{4}] “ช้าง”

คาถา [ga:ṭha:] (ป. ส.) “การขับร้อง, เพลง, บทร้อยกรอง, บทกวี, ฉันท์, บทหนึ่งของคำประพันธ์” > คาถา [ka:^{1}tha:^{5}] “บทร้อยกรอง, บทกวี, ฉันท์, บทหนึ่งของคำประพันธ์, คำเสกเป่าศักดิ์สิทธิ์”

นิมิตฺต [ṉimṭṭa] (ป. ส.) “นิมิต, ลาง, เหตุ, เครื่องหมาย, เค้ามูล” > นิมิตต์ [ni?^{4}mit^{4}] “ลาง, เครื่องหมาย, เค้ามูล, ความฝัน, ฝัน”

3) ความหมายย้ายที่ (Shifted Meaning)

ความหมายย้ายที่เป็นการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิม โดยการเปลี่ยน (Shifting) หรือดัดแปลง (Alteration) ความหมายเดิมให้เปลี่ยนไปเป็นความหมายอื่นซึ่งไม่มี เค้าความหมายเดิม

คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมบางคำเมื่อยืมมาใช้ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาแล้วมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปเป็นความหมายอื่น ตัวอย่างเช่น

กฺษมา [kṣama:] (ส.) “ความอดทน, ความอดกลั้น, ความทน, ความข่มใจ, แผ่นดิน” > สมมา [som^{5}ma:^{1}] “ขอโทษ, ขอขมา”

ตาลปตฺต [ta:lapaṭṭa] (ป.) “ใบตาล” > ตาลปัตต์ [ta:^{5}la?^{2}pat^{5}] “พัดทำด้วยใบตาลหรือผ้ามีด้ามยาว สำหรับพระภิกษุใช้ถือบังหน้าในพิธีกรรม”

สิกฺขา [sikkha:] (ป.) “ข้อที่ควรศึกษา, ระเบียบวินัย, การศึกษา, การเรียนรู้” > สิกข์ [sik^{5}] “ลาสิกขา, ศิษย์”

7.2.3 การเปลี่ยนแปลงทางไวยากรณ์

การเปลี่ยนแปลงทางไวยากรณ์ของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนานั้นหมายเฉพาะการเปลี่ยนแปลงชนิดของคำ โดยชนิดของคำในภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเปลี่ยนแปลงมาเป็นชนิดของคำอีกชนิดหนึ่งเมื่อเป็นคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงชนิดของคำมีลักษณะดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงจากคำนามเป็นคำกริยา

การเปลี่ยนแปลงจากคำนามเป็นคำกริยานั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงจากคำนามของภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมไปเป็นคำกริยาเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ตัวอย่างเช่น

ปสංสา [paṣaṇṣa:] (ป.) “น. การยกย่อง, การชื่นชม, การสรรเสริญ” > ปสังสา [pa^{1}saŋ^{5}sa:^{5}] “ก. ยกย่อง, ชื่นชม, สรรเสริญ”

รกฺษา [ɻakṣa:] (ส.) “น. การป้องกัน, ความคุ้มครอง, การดูแล, การรักษาความปลอดภัย” > รักสา [hak^{4}sa:^{5}] “ก. ระวัง, ดูแล, ป้องกัน”

2) การเปลี่ยนแปลงจากคำนามเป็นคำนามและคำกริยา

การเปลี่ยนแปลงจากคำนามเป็นคำนามและคำกริยานั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงจากคำนามของภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมไปเป็นคำนามและคำกริยาเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา กล่าวคือ คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเป็นคำนามแต่เปลี่ยนไปเป็นคำนามและคำกริยา เมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ตัวอย่างเช่น

ทาน [ḏaːṉa] (ป. ส.) “น. การให้, การสละ, การบริจาค, ของที่ให้, ของขวัญ” > ทาน [taːn[1]] “น. การให้, สิ่งที่มอบให้ ; ก. ให้, ถวาย”

นิมิตฺต [ṉimṯṯa] (ป. ส.) “น. นิมิต, ลาง, เหตุ, เครื่องหมาย, เค้ามูล” > นิมิตต์ [niʔ[4]mit[4]] “น. เค้า, มูล,ลาง, เหตุ, ความฝัน ; ก. ฝัน”

3) การเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์เป็นคำกริยา

การเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์เป็นคำกริยานั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์ของภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมไปเป็นคำกริยาเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ตัวอย่างเช่น

ธรมาน [ḏhaɻamaːṉa] (ป.) “ค. ที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง, ที่ยังคงมีอยู่, ที่ยังมีชีวิตอยู่” > ธอรมาน [thɔː[1]la[1]maːn[1]] “ก. ยังดำรงชีวิตอยู่, ยังมีชีวิตอยู่”

นิรฺมิต [ṉiɻmiṯa] (ส.) “ค. ที่ถูกสร้าง, ที่ถูกสร้างสรรค์, ที่ถูกทำ” > นิรมิต [niʔ[4]la[1]mit[4]] ; เนรมิต [neː[1]la[1]mit[4]] “ก. สร้าง, ทำ, แปลงด้วยอิทธิฤทธิ์”

4) การเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์เป็นคำนาม

การเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์เป็นคำนามนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์ของภาษาบาลีเดิมไปเป็นคำนามเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา กล่าวคือ คำภาษาบาลีเดิมเป็นคำคุณศัพท์ แต่เปลี่ยนไปเป็นคำนาม เมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ตัวอย่างเช่น

ปาจีน [paːciːṉa] (ป.) “ค. ทางตะวันออก” > ปาจีน [paː[5]ciːn[5]] “น. ทิศตะวันออก”

ลามก [ɻaːmaka] (ป.) “ค. ชั่วช้า, โหด, ถ่อย” > ลามก [laː[1]mok[4]] “น. ความต่ำช้า, ความชั่วช้า”

5) การเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์เป็นคำนามและคำกริยา

การเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์เป็นคำนามและคำกริยานั้นเป็นการ

เปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์ของภาษาบาลีเดิมไปเป็นคำนามและคำกริยา เมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา กล่าวคือ คำภาษาบาลีเดิมเป็นคำคุณศัพท์ แต่เปลี่ยนไปเป็นคำนามและคำกริยา เมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ตัวอย่างเช่น

ปทกฺขิณ [paḍakkhiṇa] (ป.) “ค. ที่วนไปทางขวา, ที่โชคดี, ที่ถูกต้อง, ที่เปลี่ยนแปลงไปในทางดี” > ปทักขิณะ [pa^{1}tak^{4}khi^{1}naʔ^{4}], ปทักขิณ [pa^{1}tak^{4}khin^{5}] “น. การเวียนขวาโดยให้สิ่งหรือผู้ที่เรานับถืออยู่ทางขวาของ ผู้เวียน ; ก. เวียนขวา”

6) การเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์และคำนามเป็นคำกริยา

การเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์และคำนามเป็นคำกริยานั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์และคำนามของภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมไปเป็นคำกริยา เมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา กล่าวคือ คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเป็นได้ทั้งคำคุณศัพท์และคำนาม แต่เปลี่ยนไปเป็นคำกริยา เมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ตัวอย่างเช่น

จร [caɻa] (ป. ส.) “ค. ที่เคลื่อนไป, ที่เคลื่อนที่ได้, ที่เคลื่อนย้ายได้, ที่สั่นไหวได้; น. การเคลื่อนที่, การไป, การเดิน, นักสืบ” > จระ [ca^{1}laʔ^{4}] “ก. เดิน, ไป”

สฺถิต [s̻t̻hiṭa] (ส.) “ค. ที่ตั้งอยู่, ที่ทรงอยู่, ที่ดำรงอยู่, ที่ก่อตั้ง, ที่ไม่เปลี่ยนแปลง, ที่มั่นคง; น. การดำรงอยู่, การตั้งอยู่, การอาศัยอยู่” > สถิต [saʔ^{2}thit^{5}] “ก. อยู่, ยืนอยู่, ตั้งอยู่”

7) การเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์และคำนามเป็นคำกริยาและคำนาม

การเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์และคำนามเป็นคำกริยาและคำนามนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงจากคำคุณศัพท์และคำนามของภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมไปเป็นคำกริยาและคำนาม เมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา กล่าวคือ คำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเป็นได้ทั้งคำคุณศัพท์และคำนาม แต่เปลี่ยนไปเป็นคำ

กริยาและคำนาม เมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ตัวอย่างเช่น

ทุกฺข [ḍukkha] (ป.) “ค. ที่ไม่สะดวกสบาย, ที่ยากลำบาก, ที่เป็นทุกข์; น. ความทุกข์, ความยากลำบาก, ความไม่สบายกายไม่สบายใจ” > ทุกข์ [tuk^{4}] “ก. ยากลำบาก, ยากจน; น. ความยากลำบาก, ความทุกข์”

สุข [ṣukha] (ป. ส.) “ค. ที่สะดวกสบาย, ที่สบายใจ, ที่น่ายินดี ; น. ความสะดวกสบาย, ความสบายกายสบายใจ, ความเจริญรุ่งเรือง” > สุข [suk^{5}] “ก. สุข, สะดวกสบาย, สบายกายสบายใจ ; น. ความสบายกายสบายใจ, ความสะดวกสบาย, ความสุข”

8. อภิปรายผล

การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงและด้านศัพท์ของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมเมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนามีสาเหตุจากระบบเสียงและระบบคำของภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมกับภาษาล้านนามีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะประเภทหน่วยเสียง จำนวนหน่วยเสียง สัทลักษณ์ และโครงสร้างพยางค์หรือกฎโครงสร้างคำ การเปลี่ยนแปลงด้านเสียง และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์นั้นเป็นการปรับเปลี่ยนเสียงและโครงสร้างพยางค์ของภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมให้สอดคล้องกับธรรมชาติของเสียงและโครงสร้างพยางค์ของภาษาล้านนา การเปลี่ยนแปลงทั้งสองด้านนั้นมีอิทธิพลต่อกันอย่างแยกไม่ออก กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงมีอิทธิพล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ซึ่งสอดคล้องกับทรรศนะของกรรณิการ์ ช่อดอกไม้ (2555, น. 114) ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงนั้นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ ในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ก็มีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงด้วยเช่นกัน

คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตจำนวนหนึ่งในปัญญาสชาดกฉบับล้านนานี้ ถ้าหน่วยเสียงสระและหน่วยเสียงพยัญชนะของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมกับคำภาษาล้านนามีสัทลักษณ์เหมือนกัน คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดก

ฉบับล้านนาก็มักจะใช้หน่วยเสียงสระและหน่วยเสียงพยัญชนะเหมือนกับหน่วยเสียงสระและหน่วยเสียงพยัญชนะที่ใช้ในคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิม

อย่างไรก็ตาม ในกรณีการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงสระนั้นบางครั้งเป็นการเปลี่ยนแปลงเสียงที่สามารถอธิบายได้ว่า เป็นเพราะอิทธิพลของเสียงแวดล้อม เช่น สินฺธว [sɪn̪dhaʊa] (ป.) > สินธุวะ [sin^{5}thu?^{4}wa?^{4}] เสียงสระ [a] เปลี่ยนแปลงเป็นเสียง [u] ก็เพราะอิทธิพลของเสียงพยัญชนะกึ่งสระ [ʊ] ที่ตามมา แต่ในคำยืม มาณว [maːɳaʊa] (ป. ส.) > มาณวะ [maː^{1}na?^{4}wa?^{4}] เสียงสระ [a] ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเป็นเสียง [u] โดยยังคงเสียงสระ [a] ไว้ดังเดิม การเปลี่ยนแปลงเสียงสระเช่นนี้ เรียกว่า การเปลี่ยนแปลงเสียงแบบชั่วครั้งชั่วคราว (sporadic change) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Constitutive Change) กับคำยืมทุกคำ หรือไม่เป็นไปตามข้อกำหนดเสมอ แม้จะมีเสียงแวดล้อมเหมือนกันก็ตาม

การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงพยัญชนะที่เกิดขึ้นกับคำยืมจำนวนหนึ่งนั้นแสดงให้เห็นลักษณะการกลายเสียง ที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป (Gradual Change) กล่าวคือเสียงพยัญชนะบางเสียงของคำภาษาบาลีและ สันสกฤตเดิม บางครั้งไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ในคำยืมบางคำกลับเปลี่ยนแปลง เช่น

ปริจฺจาค [paɻɪccaːga] (ป.)	>	ปริจาค [pa^{1}li?^{4}caː^{2}]
ปาป [paːpa] (ป. ส.)	>	ปาป [paːp^{2}] หรือ บาป [baːp^{2}]
โปราณ [pauɻaːɳa] (ป.)	>	โปราณะ [poː^{5}laː^{1}na?^{4}] หรือ โบราณ [boː^{1}laːn^{1}]

จะสังเกตได้ว่า เสียงพยัญชนะ [p] ในรูปคำยืมจำนวนหนึ่งยังคงสัทลักษณ์เดิมไว้ แต่ในบางรูปคำได้กลายเป็นเสียง [b] แม้จะปรากฏในเสียงแวดล้อมหรือเงื่อนไขทางเสียงแบบ #___V คือปรากฏหน้าเสียงสระ ในตำแหน่งต้นคำหรือต้นพยางค์เหมือนกันก็ตาม ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า เสียงพยัญชนะ [p] มีแนวโน้มที่จะกลายไปเป็นเสียง [b] ซึ่งเป็นกระบวนการกลายเสียงที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป สังเกตได้จากคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา โดยเฉพาะคำยืมภาษาบาลีนั้น บางครั้งปรากฏทั้งรูปคำที่ไม่มีการกลายเสียงพยัญชนะ และรูปคำที่มี

การกลายเสียงพยัญชนะเป็นจำนวนมากควบคู่กันไป

อนึ่ง การที่เสียงบางเสียงซึ่งปรากฏในเสียงแวดล้อมเดียวกัน แต่ในคำยืมบางคำยังคงเสียงเดิมไว้หรือ ในบางคำเกิดการกลายเสียงนี้ สันนิษฐานว่า อาจเป็นเพราะลำดับการเปลี่ยนแปลง (Rule Ordering) หรืออาจเป็นเพราะยืมผ่านภาษาอื่นมาอีกต่อหนึ่ง เรียกว่า การยืมต่อเป็นทอดๆ (Reborrowing) ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงของคำยืมว่า กระกูล [kha^{1}ku:nØ^{5}] ซึ่งกลายมาจากคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมว่า สกุล [s̪akuḷa] (ป. ส.) นั้น เมื่อพิจารณาลำดับขั้นของการเปลี่ยนแปลงและการยืมต่อเป็นทอดๆ จะเห็นได้ว่า สกุล [s̪akuḷa] ซึ่งเป็นรูปคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมก่อนที่จะกลายมาเป็นคำว่า กระกูล [kha^{1}ku:nØ^{5}] ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนานั้นน่าจะยืมมาใช้ในภาษาไทยมาตรฐานหรือภาษาไทยกลางแล้วเกิดการกลายเสียงเป็น สะกูล^{1} [sà.ku:n] ก่อน ทั้งนี้เพราะรูปคำ <สกูล> ซึ่งเป็นรูปคำที่ใช้ในภาษาไทยมาตรฐานนั้นใกล้เคียงกับรูปคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิม <สกุล> มากกว่า จากนั้น <สะกูล> จึงได้กลายไปเป็นรูปคำว่า <กระกูล> ซึ่งใช้ในภาษาไทยมาตรฐานชั่วระยะเวลาหนึ่ง โดยคำว่า กระกูล [kha^{1}ku:n^{5}] ที่ใช้ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนานี้น่าจะเป็นรูปคำ ที่ยืมต่อมาจากภาษาไทยมาตรฐานว่า กระกูล [krà.ku:n] ซึ่งกลายมาจาก สะกูล [sà.ku:n] อีกต่อหนึ่ง รูปคำยืมว่า สะกูล ในภาษาไทยมาตรฐานนั้นได้ผ่านกระบวนการยืดเสียงจาก [u] เป็น [u:] เพื่อชดเชยเสียงสระ [a] ท้ายคำ ที่สูญไปแล้ว นั่นก็เท่ากับว่า กระกูล [kha^{1}ku:n^{5}] ที่ใช้ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนานี้ได้ผ่านกระบวนการชดเชยเสียงสระที่สูญไปแล้วเช่นกัน เพื่อให้เห็นกระบวนการชดเชยเสียงที่สูญไปและกระบวนการกลายเสียงของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิม สกุล [s̪akuḷa] เมื่อเป็นคำยืมในภาษาไทยมาตรฐานและในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาอาจแสดงลำดับขั้นของการกลายเสียงได้ดังนี้

[1] สะกูล < สกุล (ป. ส.) นั้นเป็นรูปคำที่มีปรากฏในอักขราภิธานศรับท์ของหมอปรัดเล พ.ศ. 2416 ซึ่งถือว่าเป็นพจนานุกรมภาษาไทยมาตรฐานเล่มแรกสุดของไทย มีความหมายว่า “สกุล, วงศ์ตระกูล” นอกจากนี้ ยังมีรูปคำว่า กระกูล และ ตระกูล ปรากฏใช้ด้วย (แดนบีช ปรัดเล, 2514, น. 263, 698) คำว่า กระกูล และ ตระกูล ในภาษาไทยมาตรฐานนี้สันนิษฐานว่า เป็นคำที่เกิดจาก การแผลงเสียงพยัญชนะต้น โดยมีลำดับขั้นการกลายเสียงดังนี้ สกุล [sa̱kula̱] (ป. ส.) > สะกูล [sà.kuːnØ] > กระกูล [krà.kuːn] > ตระกูล [trà.kuːn] โดยเสียงสระ [a] ท้ายคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมได้สูญไป และมีการยืดเสียงสระ [u] ให้ยาวขึ้นเพื่อชดเชยเสียง [a] ที่สูญไป ต่อมาพยางค์ [sà] ในคำว่า [sà.kuːn] ได้แผลงหรือแปลงเสียงพยัญชนะต้น (Initial Derivation) เป็น กระ [krà] โดยเทียบแบบ (Analogy) กับการแผลงคำไทยอื่นๆ เช่น สะท้อน [sà.thɔ́ːn] > กระท้อน [krà.thɔ́ːn] สะเทือน [sà.thɯan] > กระเทือน [krà.thɯan] (กำชัย ทองหล่อ, 2547, น. 117) กระทั่งได้รูปคำที่ใช้ในภาษาไทยมาตรฐานว่า กระกูล [krà.kuːn] จากลำดับที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า พยางค์ [sà] กลายเป็นพยางค์ [krà] ก่อน ต่อมาเสียงพยัญชนะต้น [k] ในคำว่า กระกูล [krà.kuːn] ได้เกิดการแผกแยกเสียง (Dissimilation) จาก [k] > [t] เพื่อไม่ให้ออกเสียง [k] ซ้ำกัน 2 ครั้งซึ่งจะทำให้ออกเสียงได้ง่ายและสะดวกขึ้นจนกลายเป็นรูปคำว่า ตระกูล [trà.kuːn] ดังที่ใช้อยู่ในภาษาไทยมาตรฐานปัจจุบัน

เหตุผลที่สันนิษฐานว่า กระกูล ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาเป็นรูปคำที่ยืมต่อมาจากรูปคำ สะกูล > กระกูล ในภาษาไทยมาตรฐานนั้น ก็เพราะในปัญญาสาชาดกฉบับล้านนา รวมถึงในพจนานุกรมล้านนา-ไทย พจนานุกรมศัพท์ล้านนาเฉพาะที่ปรากฏ ในใบลานและพจนานุกรมภาษาถิ่นภาคเหนือซึ่งผู้วิจัยได้ตรวจสอบนั้นไม่พบรูปคำ *สะกูล พบแต่รูปคำว่า กระกูล และ ตระกูล เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม คำว่า สะกูล นี้แม้จะปรากฏในอักขราภิธานศรับท์ของหมอปรัดเล พ.ศ. 2416 แต่ไม่ปรากฏใช้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 โดยพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ใช้รูปคำที่เหมือนกับรูปคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมว่า สกุล [sà.kun] < สกุล [sa̱kula̱] (ป. ส.) แทน ในขณะเดียวกันพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ก็ได้ระบุว่า กระกูล เป็นคำที่เลิกใช้แล้ว และปรากฏใช้เฉพาะรูปคำ <สกุล> และ <ตระกูล> เท่านั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2493, น. 25, 385, 861) นั่นก็เท่ากับว่า <สะกูล> เป็นรูปคำที่ใช้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้วก็กลายไปเป็นรูปคำ <กระกูล> แทน และรูปคำว่า <กระกูล> นี้ก็ใช้ในภาษาไทยมาตรฐานในช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้วก็เลิกใช้โดยเปลี่ยนไปใช้รูปคำว่า <ตระกูล> และ <สกุล> แทน ส่วนในปัญญาสชาดกฉบับล้านนานิยมใช้รูปคำ <กระกูล> [kha¹kuːn⁵] ส่วนรูปคำ <ตระกูล> ก็มีใช้บ้างแต่น้อยกว่ารูปคำ <กระกูล> ในขณะที่รูปคำว่า <สกุล> พบเพียงคำเดียวเท่านั้น

นอกจากนี้ ในพจนานุกรมคำเก่าฉบับชะเลยสักก็ปรากฏรูปคำว่า <สกูล> ด้วยเช่นกัน แต่พจนานุกรมฉบับดังกล่าวให้ความหมายว่า “อ้วน, พี, หยาบ, เทื่อ” (วินัย พงศ์ศรีเพียร และคณะ, 2555, น. 300) แต่ผู้วิจัยเห็นว่า <สกูล> น่าจะมีความหมายว่า “สกุล, ตระกูล” มากกว่า ทั้งนี้เพราะคำที่มีความหมายว่า “อ้วน, พี, หยาบ, เทื่อ” นั้นน่าจะเป็นคำว่า <สถูล> ซึ่งเป็นคำที่ยืมมาจากภาษาสันสกฤตว่า สฺถูล [sa̱thuːla̱] (ส.)

ภาษาไทยมาตรฐาน

สกุล [s̪akul̪a] (ป. ส.) > สะกูล [sà.kuːnØ] > กระกูล [krà.kuːn] > ตระกูล [trà.kuːn]

ปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

กระกูล [kha[1]kuːn[5]] > ตระกูล [tha[1]kuːn[5]]

อนึ่ง คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตบางคำในปัญญาสชาดกฉบับล้านนามีหน่วยคำย่อย (Allomorph) หรือ รูปแปร (Variant Form) ของหน่วยคำ (Morpheme) เดียวกันหลายรูป เช่น ปเวณี [pa[1]weː[1]niː[1]] และ ปาเวณี [paː[5]weː[1]niː[1]] ซึ่งทั้ง 2 รูปแปรดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นจากลำดับขั้นการเปลี่ยนแปลงที่ต่างช่วงระยะเวลากัน ดังที่ดุษฎีพร ชำนิโรคศานต์ (2526, น. 15) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นอย่างมีขั้นตอนคือ ในระยะหนึ่งอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่ง ต่อมาจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นต่อไป ฉะนั้นลำดับขั้นการกลายเสียงของคำยืมว่า ปเวณิ และ ปาเวณี ซึ่งเกี่ยวข้องกับการยืดเสียงและการกลมกลืนเสียงจึงอาจแสดงได้ดังนี้

ปเวณิ [pɐvaiɳi] (ป.) > *ปเวณิ [pa[1]weː[1]niʔ[4]] > ปเวณี [pa[1]weː[1]niːØ[1]] > ปาเวณี [paː[5]weː[1]niː[1]]

จากตัวอย่างข้างต้นสันนิษฐานว่า ในระยะเวลาหนึ่งชาวล้านนาน่าจะยืมคำภาษาบาลีเดิมว่า ปเวณิ [pɐvaiɳi] (ป.) มาใช้โดยออกเสียงคำยืมดังกล่าวในช่วงระยะเวลาหนึ่งว่า *ปเวณิ [pa[1]weː[1]niʔ[4]] ซึ่งรูปคำยืมนี้ ไม่พบในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ระยะต่อมาได้เกิดกระบวนการยืดเสียงสระท้ายคำเพื่อชดเชยเสียง [-ʔ] ท้ายคำที่สูญไปกลายเป็นรูปคำยืมว่า ปเวณี [pa[1]weː[1]niːØ[1]] และต่อมาก็ได้กลายไปเป็นรูปคำยืมที่นิยมใช้ ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาว่า ปาเวณี [paː[5]weː[1]niː[1]] เนื่องจากกระบวนการกลมกลืนเสียงสระ ทั้งนี้เพราะรูปคำยืมก่อนหน้านี้ พยางค์ที่ 2 และพยางค์ที่ 3 เป็นสระเสียงยาว ส่วนพยางค์ที่ 1 เป็นสระเสียงสั้น เพราะอิทธิพลของสระเสียงยาวในพยางค์อื่นๆ เสียงสระสั้น ในพยางค์ที่ 1 จึงกลายไปเป็นเสียงยาวด้วย

อนึ่ง ปรากฏการณ์ที่เสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว [t̪] ของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมกลายมาเป็นเสียง [t] หรือ [d] และเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว [p] กลายมาเป็นเสียง [p] หรือ [b] เมื่อเป็นคำยืมในปัญญาสชาดก ฉบับล้านนานี้สันนิษฐานว่าเป็นเพราะการยืมต่อกันมาเป็นทอดๆ และออกเสียงเทียบตามคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาเขมรโบราณซึ่งเมื่อว่าตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ชนชาติเขมรน่าจะยืมคำภาษาบาลีและสันสกฤตเข้ามาใช้ก่อนที่ชนชาติไทยจะมาตั้งหลักแหล่งในดินแดนสุวรรณภูมิแทนชนชาติเขมร และยืมคำภาษาบาลีและสันสฤตมาใช้เช่นกัน การแยกเสียงพยัญชนะจาก t̪ > t~d และ p > p~b เพราะการยืมต่อกันมาเป็นทอดๆ และออกเสียงเทียบตามคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาเขมรโบราณนี้สอดคล้องกับทรรศนะของวิสุทธ์ บุษยกุล (2554, น. 101) ที่กล่าวว่า การออกเสียงคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตบางคำในภาษาไทย ที่แตกต่างไปจากเสียงของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมนั้นน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากภาษาเขมรโบราณ ทั้งนี้เนื่องจากรูปอักษร <ต> ที่ใช้แทนเสียง [t̪] ของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมนั้นชาวเขมรออกเสียงเป็น [t] ก็มี เป็น [d] ก็มี เช่น <ตรุณี> [taroʔney] (ข.) “ตรุณี, เด็กหญิงรุ่น” < ตรุณี [t̪aɻuɲi:] (ป. ส.) <ติรจฺฉาน> [teʔrac-cha:n] (ข.) “เดรัจฉาน, สัตว์เว้นจากมนุษย์” < ติรจฺฉาน [t̪i:ɻaccha:ɳa] (ป.) <ฏนฺตฺรี> [ɖɑntrəy] (ข.) < ตนฺตฺริน̥ [t̪anʈi:n̥] (ส.) “ดนตรี, เสียงที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลง” <บาฏิโมกฺข> [pa:deʔmaok] (ข.) < ปาติโมกฺข [pa:t̪imaukkha] (ป.) ส่วนรูปอักษร <ป> ที่ใช้แทนเสียง [p] ของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมนั้นชาวเขมร ออกเสียงเป็น [p] ก็มี เป็น [b] ก็มี เช่น <บริญฺญา> [parəɲ-ɲa:] (ข.) < ปริญฺญา [pa:ɻiɲɲa:] (ป.) “ความรู้รอบ, ชั้นความรู้ขั้นมหาวิทยาลัยซึ่งประสาทให้แก่ผู้ที่สอบไล่ได้ตามที่กำหนดไว้” <บริมาณ> [parəʔma:n] (ข.) < ปริมาณ [pa:ɻima:ɳa] (ป. ส.) “ปริมาณ, กำหนดความมากน้อยของจำนวน” <บุตฺร> [bot] (ข.) < ปุตฺร [puʈ:ɻa] (ส.) “บุตร, ลูก, ลูกชาย” จากตัวอย่างคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในภาษาเขมรจะเห็นได้ว่า เสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว [t̪] ของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมได้แยกออกเป็น 2 เสียงโดยกลายมาเป็นเสียง [t] หรือ [d] และเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว [p] ได้แยกออกเป็น 2 เสียงโดยกลายมาเป็นเสียง [p] หรือ [b] ดังนั้นเมื่อคนไทยหรือชาวล้านนารับคำยืมภาษาบาลีและ

สันสกฤตมาใช้ในภายหลังหรืออาจยืมคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตบางคำต่อมาจากคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาเขมรจึงได้รับอิทธิพลการออกเสียงแบบแยกเสียงดังกล่าวมาจากภาษาเขมร

นอกจากนี้ ปรากฏการณ์ที่เสียง [ɻ] กลายเป็นเสียง [l] หรือ [h] นั้น สันนิษฐานว่า อาจเป็นเพราะมีระยะเวลาที่ยืมเข้ามาใช้ในภาษาล้านนาต่างสมัยกัน ทั้งนี้ตามระบบเสียงและอักขรวิธีภาษาล้านนา พยัญชนะตัวที่ 34 คือ <ฬ> หรือ <ꪵ> เมื่อทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้นเดี่ยวของคำภาษาล้านนาหรือภาษาไทดั้งเดิม (Proto Tai) จะออกเสียงเป็น [h] เสมอ แต่ถ้าใช้เขียนคำยืม ทั้งคำยืมจากภาษาไทยมาตรฐานหรือจากภาษาอื่นๆ โดยเฉพาะคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตนิยมออกเสียงเป็น [l] อย่างไรก็ตาม หากเป็นการออกเสียงในการเทศน์หรือการอ่านกวีนิพนธ์ แม้จะเป็นคำภาษาล้านนาก็นิยมออกเสียงเป็น [l] การที่รูปอักษร <ฬ> หรือ <ร> ออกเสียงได้ทั้ง [h] และ [l] นี้ทำให้เกิดความสับสน ดังนั้นจึงปรากฏหลักฐานว่า เมื่อ พ.ศ. 2135 ได้มีการสร้างรูปอักษร <ꪶ> หรือ <ฮ> เพื่อใช้แทนเสียง [h] โดยเฉพาะ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2533, น. 1046, 1622) คำอธิบายของศาสตราจารย์ ดร. อุดม รุ่งเรืองศรีที่ว่า อักษร <ฬ> หรือ <ร> หากใช้เขียนคำภาษาล้านนาจะออกเป็นเสียง [h] เสมอ แต่ถ้าใช้เขียนคำยืมจากภาษาอื่นจะออกเสียงเป็น [l] เสมอ จากคำอธิบายนี้ช่วยให้สันนิษฐานได้ว่า คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาจำนวน 2 คำ ได้แก่ <รักสา> [hak^{4}sa:^{5}] และ <รูป> [hu:p^{3}] ซึ่งออกเสียงรูปอักษร <ฬ> หรือ <ร> เป็น [h] นั้นน่าจะยืมเข้ามาใช้ในภาษาล้านนาเป็นระยะเวลานานกว่าคำยืมอื่นๆ จนทำให้มีการออกเสียงสอดคล้องกลมกลืนกับระบบเสียงภาษาล้านนา ในขณะที่คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตอื่นๆ ที่พบในปัญญาสชาดกฉบับล้านนายังคงออกเสียงรูปอักษร <ฬ> หรือ <ร> เป็นเสียง [l] ซึ่งน่าจะเป็นคำยืมที่กำหนดการออกเสียงตามความนิยมในภายหลัง

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์นั้นมี 2 ลักษณะ คือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ที่ไม่มีผลต่อจำนวนพยางค์เดิม และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ที่มีผลต่อจำนวนพยางค์เดิม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ที่ไม่มีผลต่อจำนวนพยางค์เดิมนั้นเป็นลักษณะของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างพยางค์

เพียงเล็กน้อย เช่น การเพิ่มเสียงพยัญชนะกัก เส้นเสียง หรือเสียงพยัญชนะท้ายพยางค์ และการเพิ่มเสียงวรรณยุกต์เพื่อให้สอดคล้องกับโครงสร้างพยางค์ของคำภาษาล้านนา การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์เช่นนี้ส่วนใหญ่จะคงจำนวนพยางค์เดิมของคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมไว้ เช่น

จุติ [cuṭi] (ป.)	>	จุตติ [cut^{5}ti?^{5}]	“จุติ, ตาย, เคลื่อน”
ขตฺติย [khaṭṭija] (ป.	>	ขัตติยะ [khat^{5}ti^{1}ɲa?^{4}]	“กษัตริย์, พระเจ้าแผ่นดิน”
ปฺรโยชน [pr̥ajoɟaṇa] (ส.)	>	ประโยชนะ [pha?^{2}ɲo:^{1}ca?^{4}na?^{4}]	“ประโยชน์, สิ่งที่มีผลใช้ได้ดี”

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์เดิมโดยการเพิ่มเสียงพยัญชนะท้าย และเพิ่มเสียงวรรณยุกต์ในแต่ละพยางค์ พยางค์แต่ละพยางค์ของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตก็มีจำนวนเท่าเดิมไม่มีการแยกหรือลดพยางค์ รวมถึงพยางค์รวมของคำยืมทั้งคำก็มีจำนวนเท่าเดิม กล่าวคือ จุตติ [cut5ti?^{5}] เป็นคำ 2 พยางค์เหมือนเดิม ขัตติยะ [khat^{5}ti^{1}ɲa?^{4}] เป็นคำ 3 พยางค์เหมือนเดิม และ ประโยชนะ [pha?^{2}ɲo:^{1}ca?^{4}na?^{4}] ก็เป็นคำ 4 พยางค์เหมือนเดิม การยืมภาษาบาลีและสันสกฤตมาใช้โดยการปรับเปลี่ยนโครงสร้างพยางค์ เพียงเล็กน้อยนี้ยังคงรักษาจำนวนพยางค์เดิมเอาไว้ได้ โดยเฉพาะคำยืมจากภาษาบาลีซึ่งพบเป็นจำนวนมาก ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนานี้นิยมรูปลักษณ์ที่รักษาจำนวนพยางค์ของคำภาษาบาลีเดิมเอาไว้ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างพยางค์ที่ไม่มีผลต่อจำนวนพยางค์เดิม โดยพยายามรักษารูปลักษณ์ของคำเดิมเอาไว้นี้นับว่า เป็นลักษณะเฉพาะของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

9. ข้อเสนอแนะ

1. คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตนำมาใช้ในภาษาล้านนาและวรรณกรรมล้านนาอย่างแพร่หลาย เช่น ค่าวซอ ค่าวธรรมคำสอน คำปันพร ฯลฯ ควรนำข้อมูลคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตจากแหล่งข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงภาษาเพื่อเปรียบเทียบกับคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาหรือศึกษาลักษณะและการนำคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตมาใช้ เช่น การสร้างคำ จะช่วยให้เห็นภาพรวมของ คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาล้านนาได้ชัดเจนขึ้น

2. คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ใช้สื่อสารในภาษาล้านนาปัจจุบัน เช่น ซะป๊ะ < สพฺพ (ป.) เผต < เปฺรต (ส.) ปุ๊ด < วุธ (ป.) ผัด < วฺฤหสฺปติ (ส.) ติ๊ด < อาทิตฺย (ส.) มีรูปเขียนและเสียงแตกต่างจากคำภาษาบาลีและสันสกฤตเดิมอย่างมาก ควรนำข้อมูลคำยืมดังกล่าวมาศึกษาหรือเปรียบเทียบกับคำยืมที่ปรากฏในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา จะช่วยให้เห็นพัฒนาการ และลักษณะของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาล้านนาได้ดียิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

กรรณิการ์ ช่อดอกไม้. (2555). *สัทวิทยา 1*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

กำชัย ทองหล่อ. (2547). *หลักภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.

ดุษฎีพร ชำนิโรคศานต์. (2526). *ภาษาศาสตร์เชิงประวัติและภาษาไทเปรียบเทียบ*. ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิยะดา สาริกภูติ. (2538). *ปัญญาสชาดก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย*. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.

ปรัดเล, แดน บีช. (2514). *อักขราภิธานศรับท์*. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา.

พิชิต อัคนิจ และคณะ. (2541). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย*. เชียงใหม่: โครงการปริวรรตวรรณกรรมล้านนาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาควิชาภาษาไทย. (2541). *ปัญญาสชาดกฉบับปริวรรตจากอักษรธรรม*. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2493). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493*. พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

วินัย พงศ์ศรีเพียร และคณะ. (2555). *พจนานุกรมคำเก่าในภาษาไทย ฉบับชะเลยสัก*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยา-สิรินธร (องค์กรมหาชน).

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (2521). *ภาษาและภาษาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิสุทธ์ บุษยกุล. (2554). ข้อสังเกตเกี่ยวกับภาษาบาลีสันสกฤตในภาษาไทย. ใน *วิสุทธอักษร*. (น. 97-111). กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

สมทรง บุรุษพัฒน์. (2560). *ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (2539). *ลักษณะคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตในมหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทศพร ชูชก และกุมาร* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต). บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2533). *พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง เล่ม 1-2*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติง.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2546). *วรรณกรรมล้านนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

Cambell, Lyle. (1999). *Historical Linguistics: Introduction*. Cambridge: The MIT Press.

Cambell, Lyle and Mixco, Mauricio J. (2007). *A Glossary of Historical Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Crystal, David. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6th ed). MA; Oxford; Victoria: Blackwell.

Crowley, Terry and Bowern, Claire. (2010). *An introduction to Historical Linguistics* (4th ed.) Auckland: Oxford University Press.

Gedney, William. J. (1972). A Checklist for Determining Tones in Tai dialects. In *Studies in Linguistics in Honor of George L. Trager*. edited by M. Estellie Smith. (pp.191-205). The Hague: Moutan.

Received: September 20, 2020

Revised: January 23, 2021

Accepted: April 8, 2021